

## GINEKOLOGIK ONKOLOGIYA: STATISTIKALAR, TENDENSIYALAR, YONDASHUVLAR

**Azimova Ruxshonaxon**

**Anotatsiya:** Ushbu maqolada ginekologik onkologiyaning dolzarb masalalari, xususan bachadon bo‘yni, tuxumdon va bachadon tanasi saratoni bo‘yicha mavjud statistikalar, global va milliy tendensiyalar, shuningdek, profilaktika va davolash yondashuvlari tahlil qilinadi. So‘nggi yillarda erta diagnostika, skrining dasturlari va immunoprofilaktika imkoniyatlarining kengayishi ayollar salomatligini saqlashda muhim rol o‘ynamoqda. Maqolada O‘zbekistondagi mavjud holat hamda ilg‘or xorijiy tajribalar asosida ginekologik onkologiyaga qarshi kurashishda samarali yondashuvlar ko‘rib chiqiladi.

**Kalit so‘zlar :** Ginekologik onkologiya, bachadon bo‘yni saratoni, tuxumdon saratoni, skrining, immunizatsiya, erta diagnostika, ayollar salomatligi.

Ginekologik onkologiya – ayollar reproduktiv tizimi saraton kasalliklarini o‘rganadigan tibbiyot sohasi bo‘lib, butun dunyo bo‘ylab millionlab ayollar hayoti va salomatligiga tahdid solmoqda. Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining ma‘lumotlariga ko‘ra, har yili dunyoda yuz minglab ayollar bachadon bo‘yni, tuxumdon yoki bachadon saratonidan aziyat chekmoqda. Ushbu kasalliklarning aksariyati erta bosqichda aniqlansa, samarali davolash mumkin bo‘lsa-da, kech diagnostika va profilaktik nazoratning yetarli emasligi sababli o‘lim ko‘rsatkichlari yuqori bo‘lib qolmoqda.

Zamonaviy tibbiyotda ginekologik saratonlarga qarshi kurashish uchun bir qator yondashuvlar ishlab chiqilgan: HPVga qarshi emlash, skrining dasturlari, molekulyar diagnostika va minimal invaziv jarrohlik usullari. O‘zbekistonda ham bu borada muayyan choralar ko‘rilmoqda, biroq hali to‘laqonli skrining qamrovi va aholining onkologik savodxonligi yetarli emas. Shuning uchun ginekologik onkologiyaning zamonaviy tendensiyalari va yondashuvlarini tahlil qilish, milliy strategiyalarni takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ginekologik onkologiya – ayollarda uchraydigan saraton kasalliklarining aniqlanishi, oldini olish va davolanishini o‘z ichiga olgan kompleks tibbiyot yo‘nalishi bo‘lib, global sog‘liqni saqlash muammolaridan biridir. Bachadon bo‘yni, tuxumdon va bachadon tanasi (endometriy) saratonlari eng ko‘p uchraydigan ginekologik onkologik kasalliklar sirasiga kiradi. Bu kasalliklar har yili dunyo bo‘yicha millionlab yangi holatlar va yuz minglab o‘lim holatlariga sabab bo‘lmoqda.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining (JSST) 2023-yilgi ma’lumotlariga ko‘ra, har yili taxminan 600 mingdan ortiq ayolda bachadon bo‘yni saratoni aniqlanadi va 340 mingga yaqin holatda o‘lim bilan yakunlanadi. Ushbu ko‘rsatkichlar ko‘plab rivojlanayotgan mamlakatlarda, xususan, Markaziy Osiyo va Afrika davlatlarida ayniqsa yuqori. Tuxumdon saratoni esa yashirin rivojlanishi va kech aniqlanishi bilan xavfli hisoblanadi — ko‘p hollarda kasallik uchinchi yoki to‘rtinchi bosqichda aniqlanadi, bu esa davolash imkoniyatlarini cheklaydi. Bachadon tanasi saratoni esa, odatda, menopauzadan keyingi ayollarda uchraydi va gormonal disbalans, semirish, diabet kabi xavf omillari bilan bog‘liq.

Ginekologik onkologik kasalliklarning rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillar turlicha: inson papilloma virusi (HPV) infeksiyasi, gormonal o‘zgarishlar, irsiy omillar (masalan, BRCA1/BRCA2 gen mutatsiyalari), noto‘g‘ri ovqatlanish, immunitetning susayishi va ekologik muhitning ifloslanishi. Ayniqsa, HPV infeksiyasi bachadon bo‘yni saratoni rivojlanishining asosiy sababi hisoblanadi. Shu sababli, rivojlangan mamlakatlarda bu virusga qarshi emlash dasturlari keng joriy etilgan.

Skrining – ginekologik saratonlar, ayniqsa, bachadon bo‘yni saratonining erta bosqichda aniqlanishida eng muhim vositalardan biridir. Pap-test (Papanikolau testi), HPV testlari va transvaginal ultratovush tekshiruvlari ayollarda saraton oldi holatlarini erta aniqlash imkonini beradi. Dunyoning ko‘plab mamlakatlarida 21 yoshdan boshlab ayollar uchun muntazam skrining dasturlari tavsiya etiladi. Masalan, Skandinaviya mamlakatlarida skrining qamrovi 80% dan ortiqni tashkil etadi va bu hududlarda bachadon bo‘yni saratoni holatlari ancha kamaygan.

O‘zbekistonda esa bu boradagi ishlar hali to‘laqonli yo‘lga qo‘yilmagan. Aholi orasida onkologik savodxonlik darajasi past bo‘lib, ayollar muntazam ravishda ginekologik ko‘rikdan o‘tmaydi. HPV vaktsinatsiyasi dasturi to‘liq joriy etilmagan. Shuningdek, Pap-testlar va boshqa skrining vositalariga kirish imkoniyati cheklangan bo‘lib, bu kasalliklarni kech aniqlashga olib kelmoqda. Shu bois, sog‘liqni saqlash tizimida skrining va profilaktika dasturlarini kuchaytirish dolzarb masaladir.

Bundan tashqari, ginekologik onkologiyada diagnostik va davolash yondashuvlari ham jadal rivojlanmoqda. Zamonaviy texnologiyalar, masalan, molekulyar genetik testlar, biopsiya texnikalarining takomillashuvi, PET/CT kabi vizualizatsion usullar kasallikni aniq aniqlashda muhim rol o‘ynaydi. Davolashda esa individual yondashuv, immunoterapiya, nishonli terapiyalar, robotlashtirilgan jarrohlik kabi usullar keng qo‘llanilmoqda.

Xalqaro tajribaga nazar solsak, Amerika, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda ginekologik onkologiyani boshqarish bo‘yicha aniq strategiyalar mavjud. HPVga qarshi ommaviy emlash, keng ko‘lamli skrining dasturlari, ixtisoslashtirilgan onkologik markazlar va ayollar salomatligini nazorat qilish tizimlari natijasida bu

kasalliklarning ko‘rsatkichlari pasaymoqda. Masalan, Avstraliya 2030-yilgacha bachadon bo‘yni saratonini yo‘q qilish bo‘yicha milliy strategiyani amalga oshirmoqda.

O‘zbekistonda esa so‘nggi yillarda onkologiya xizmatini modernizatsiya qilish, onkologik muassasalarni zamonaviy uskunalar bilan ta‘minlash, yuqori malakali kadrlar tayyorlash borasida muayyan yutuqlarga erishilmoqda. Respublika onkologiya ilmiy markazi, viloyat onkologiya dispanserlari faoliyati kengaymoqda. Biroq, ginekologik onkologiya bo‘yicha alohida dasturlar va milliy skrining strategiyasi hali yo‘lga qo‘yilmagan.

Ginekologik onkologiyaning samarali nazorati uchun quyidagi choralarni amalga oshirish muhim:

- HPV vaksinatsiyasini bosqichma-bosqich joriy etish va ommaviy qamrovni ta‘minlash;
- Pap-test, HPV test va transvaginal UTT asosida skrining dasturlarini kengaytirish;
- Ayollar onkologik savodxonligini oshirish, profilaktika va erta tashxis bo‘yicha targ‘ibot kampaniyalarini tashkil etish;
- Diagnostika va davolash markazlarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash;
- Onkologiya va ginekologiya mutaxassislarini zamonaviy yondashuvlar bo‘yicha qayta tayyorlash.

Ginekologik onkologiya zamonaviy sog‘liqni saqlashning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Kasalliklarning erta aniqlanishi, emlash, ilg‘or texnologiyalar va xalqaro tajribalarga asoslangan yondashuvlar orqali ayollar salomatligini muhofaza qilish mumkin. O‘zbekistonda bu boradagi imkoniyatlar mavjud bo‘lib, ular strategik va tizimli yondashuv orqali yanada rivojlantirilishi lozim.

Ginekologik onkologik kasalliklar, xususan bachadon bo‘yni, tuxumdon va bachadon tanasi saratonlari bugungi kunda ayollar sog‘lig‘ini jiddiy tahdid ostiga qo‘ymoqda. Statistik ma‘lumotlar ushbu kasalliklarning global miqyosda yuqori o‘sish sur‘atlarini, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda kech aniqlanish holatlarini ko‘rsatmoqda. Shu bois, ularni erta tashxislash va oldini olish zamonaviy tibbiyotning ustuvor yo‘nalishiga aylangan.

Samarali skrining dasturlarini joriy etish, HPV virusiga qarshi ommaviy emlashni yo‘lga qo‘yish, diagnostika va davolash texnologiyalarini modernizatsiya qilish orqali bu kasalliklarning o‘shishini cheklash mumkin. Shuningdek, aholining sog‘liqni saqlash madaniyatini oshirish, ayollarni muntazam tekshiruvlarga jalb etish va sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish zarur.

O‘zbekistonda ginekologik onkologiya sohasida muayyan yutuqlarga erishilgan bo‘lsa-da, hali ham ko‘plab muammolar mavjud. Kasalliklarni erta aniqlash darajasi pastligi, emlash qamrovining yetarli emasligi va malakali kadrlar yetishmasligi tizimli islohotlarni talab etadi. Yaqin istiqbolda, xalqaro standartlarga asoslangan yondashuvlar asosida ayollar sog‘ligini muhofaza qilishga qaratilgan keng qamrovli strategiyalarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO). (2023). *Global Cancer Observatory*. <https://gco.iarc.fr>
2. WHO. (2020). *Cervical Cancer Elimination Strategy*. <https://www.who.int>
3. Ministry of Health, Uzbekistan. (2022). *Respublika onkologiya markazi statistik hisobotlari*.
4. American Cancer Society. (2023). *Cancer Facts & Figures*. <https://www.cancer.org>
5. Ferlay J, Ervik M, Lam F, et al. (2020). *Global cancer burden and trends*. International Journal of Cancer, 148(2), 385–398.
6. International Agency for Research on Cancer (IARC). (2021). *HPV and Cervical Cancer Report*.
7. Arbyn M, Weiderpass E, Bruni L, et al. (2020). *Estimates of incidence and mortality of cervical cancer in 2018: a worldwide analysis*. Lancet Global Health, 8(2), e191–e203.
8. Tursunova N., & Karimova G. (2022). *Ayollarda onkologik kasalliklarning erta diagnostikasi va profilaktikasi*. – Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.
9. Uzbekistan State Committee on Statistics. (2023). *Aholi sog‘lig‘i statistik ko‘rsatkichlari*. <https://stat.uz>
10. ICO/IARC Information Centre on HPV and Cancer. (2023). *HPV Information Tools*. <https://hpvcentre.net>